

Miljømoro!

– miljøinspirasjon for liten og stor

97 prosent av verdens klimaforskere er enige om at utviklingen i klimaendringene er menneskeskapt. For å lykkes i miljøarbeidet er det viktig å sette fokus på kunnskap og holdninger så tidlig som mulig. Ingen kan gjøre alt, men alle kan gjøre noe! Sammen kan vi bidra til et bedre miljø for Larvik og verden.

I Larvik kommune jobber vi med å sette fokus på miljøet. Vi vil øke bevisstheten hos den enkelte og skape atferdsendringer. Med Miljømoro kortene ønsker vi å øke miljøbevisstheten blant ansatte, barn og foreldre i alle barnehager og barneskoler i Larvik. Vi fokuserer på hva vi kan gjøre i barnehagen, skolen og hjemme for å øke bevisstheten på miljøet.

Med kortene ønsker vi å:

- øke miljøbevisstheten blant ansatte, barn og foreldre ved å inspirere til miljøbevisste handlinger
- redusere energiforbruket i barnehager og barneskoler
- redusere avfall og øke kildesortering i barnehager og skoler
- bruke naturen som læringsarena og øke fysisk aktivitet blant barn og voksne
- bidra til grønne og velstelte utemiljøer

Dette er ikke et komplett læringsopplegg, men er ment som inspirasjon og hjelp for å holde fokus på miljøet i en hektisk hverdag.

Miljømoro kortene tar for seg temaene:

- Forbruk og avfall
- Energi og vann
- Klima
- Kunnskap og holdning til miljøet
- Transport og utslipp

Kortene er inndelt i følgende kategorier:

- Informasjon
- Samtaleord
- Tips til diskusjonstemaer
- Aktiviteter tilpasset aldersgruppene: 1-3 år, 3-5 år og 5-7 år.
- Voksengreier

Innholdet kan brukes på tvers av aldersgrupper.

Tips og ideer kan sendes til miljo@larvik.kommune.no

Vi håper dere tar kortene i bruk og at de blir et nyttig verktøy!

FORBRUK OG AVFALL

Kortene under dette temaet handler om å redusere både forbruk og avfallsmengde gjennom kildesortering, gjenbruk og resirkulering, samt å ta vare på tingene våre i stedet for å alltid kjøpe nytt.

ENERGI OG VANN

Kortene under dette temaet handler om bruk av energi til oppvarming, lys og elektriske artikler. Her setter vi fokus på å spare energi og penger. Vi tar også opp vann som en viktig ressurs.

KLIMA

Kortene under dette temaet setter fokus på hva klima er. Klimaet vårt har endret seg de siste årene, og endringene vil antagelig bli større i årene som kommer. Dette er vanskelig å forstå for alle. Luft, nedbør og vær er viktige elementer, som vi prøver å skape forståelse for hva er.

KUNNSKAP OG HOLDNING TIL MILJØET

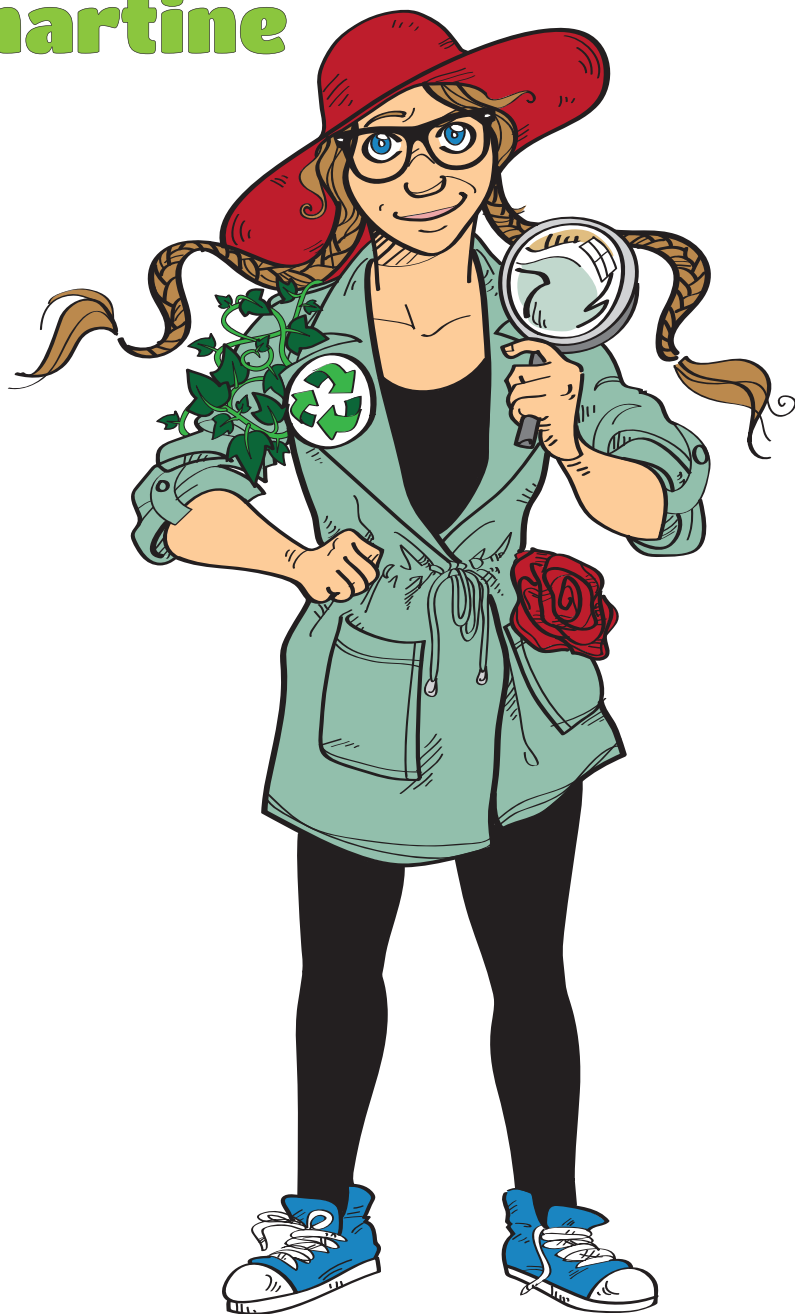
Kortene under dette temaet handler om å skape varige holdninger til miljøet blant barn. Barn har lett for å la seg engasjere, og engasjementet kan smitte over på foreldre, samtidig som barna tar dette med seg videre i livet. På disse kortene tas det opp generelle temaer om miljø.

TRANSPORT OG UTSLIPP

Veitrafikken er en stor kilde til klimagassutslippene. Kortene under dette temaet setter fokus på de forskjellige transportmidlene og hvordan bruken av disse kan påvirke miljøet. Vi har også lagt inn informasjon om trafikkssikkerhet.

MILJØDETEKTIVEN
Smartine

HEISANN!

Jeg heter Smartine og jeg jobber som miljødetektiv! Har du møtt en miljødetektiv før kanskje? Eller lurer du på hva jeg driver med?

Jeg synes det er veldig viktig at vi tar vare på jorda vår. Det er jo ikke så mye som skal til; vi kan gjøre bittesmå ting hver eneste dag, som er med å hjelpe til. Som for eksempel: å ikke kaste søppel i naturen, resirkulere, og å reparere tingene våre istedet for å kjøpe nytt... kanskje du vet om andre ting? Men så er det jo ikke alle som er enige med meg. Noen tenker nok at det ikke er så farlig, også tenker de mest på sine egne ting. Det er da det trengs en miljødetektiv! Jeg prøver å være på plass og ordne opp når miljøskurkene hærjer som verst.

Hva med deg, er du en miljødetektiv? Det trengs nemlig alltid flere!

På miljømoro-nettsidene og på kortene kan du i alle fall lese og lære mer om miljø, og høre sangen Søppelrock som handler om resirkulering.

Vi høres!

Smartine

SØPPELROCK

Ref.:

Vi synger en søppel-rock,
For vi syns nok er nok!
Vi syns du bør høre på
Et råd som vi gir deg nå
Vi synger en søppel-rock,
For vi synes nok er nok!
Se ut fra din egen stue,
og få søpla ut av hue
- Yeah yeah yeah!

1. Vers

Noen ganger er pappa skikkelig slapp
drikker opp melka, og kaster den med
annet rusk og rask
Men pappa, du vet vel at kartongen skal i PAPP!

2. Vers

Noen ganger spiser mamma i hui og hast
Da tar hun en pose og kaster den med
annet rusk og rask
Men mamma, du vet vel at posen skal i PLAST!

3. Vers

Noen ganger driver bruttern bare dall
Han spiser bananer og kaster skallet med
annet rusk og rask
Men bruttern du vet vel at skallet skal i MATAVFALL!

4. Vers

Noen ganger kjøper jeg brus for spenn
Drikker opp flaska, eller deler brusen med
min beste venn
Så panter jeg flaska, for da får jeg penger igjen!
Låt: Scenegal

Voksengreier

På www.larvik.kommune.no/miljomoro finner du låt, vokalinnspilling og bevegelser til søppelrocksangene.

HEI, JEG HETER MILJØRN!

Jeg har den kuleste jobben i verden, nemlig miljømaskot i Larvik kommune!

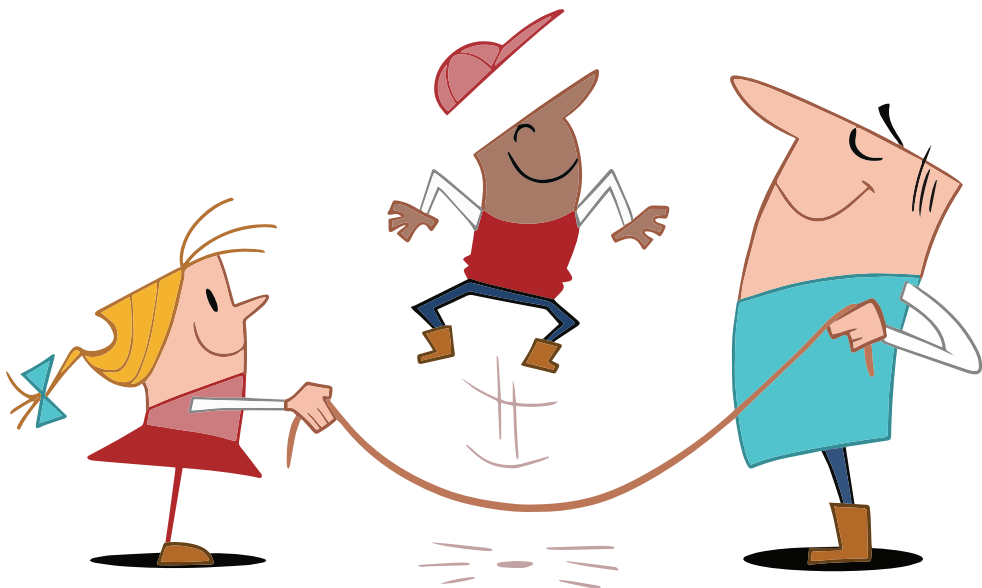
Det beste jeg vet er å lære mer om miljøet og hvorfor det er så viktig å ta vare på det.

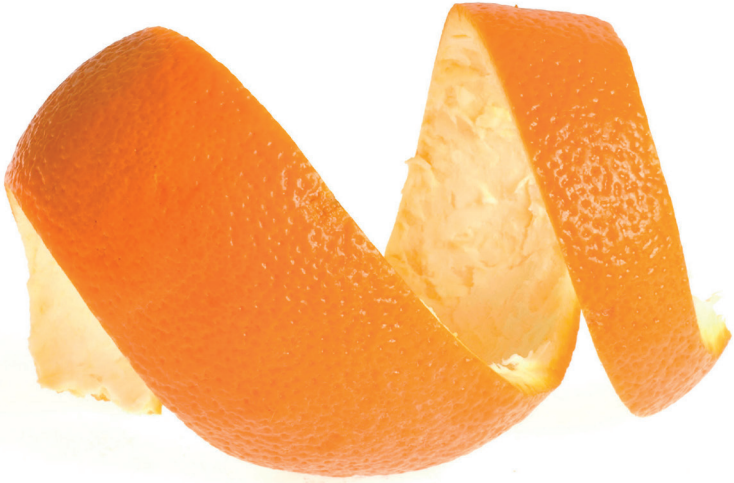
Spesielt hvis det betyr at jeg kan gjøre gøyale eksperimenter samtidig som jeg lærer.

I tillegg syns jeg det er kjempe spennende å snakke om hvorfor ting er som de er, for eksempel lurer jeg ofte på hva jeg kan gjøre med tingene mine som jeg ikke bruker lenger...? Vet du?

Sammen med Smartine har jeg samlet det jeg vet om miljø, det jeg lurer på og de kuleste eksperimentene jeg vet om i disse kortene sånn at du også kan bli med på moroa!

Er du klar?

FORBRUK OG AVFALL

Kildesortering: Det er lurt å sortere!

Hvis vi er flinke til å sortere avfallet vårt kan det brukes på nytt. På den måten slipper vi å lage nye materialer hver gang.

1–3 år

Aktiviteter

Papir, plast,
glass, bleier,
mat.

Bruk sorteringsstasjonen aktivt med barna. Gå ut for å se på de ulike søppelkassene. Er dere flinke til å sortere i barnehagen?

Finn ut når søppelbilen kommer, og lag en begivenhet ut av besøket. Spør om barna kan se inn bak i bilen. Blir søppelet sortert? Bruk rent søppel til å lage bilder og kunst.

3–5 år

Tema og aktiviteter

Drikkekartonger,
syltetøyglass,
metallbokser, mat,
bleier, restavfall.

Avfall kan nesten bli hva som helst så lenge det sorteres. Kildesortering betyr at man ikke blander avfallet. Søppel kan sorteres i mange kategorier. Kan dere nevne noen?

I Larvik har vi innsamling av matavfall. Gi noen eksempler på hva som kan kastes i matavfall.

I Larvik har vi innsamling av flere typer søppel. Kan du gi noen eksempler av hva som kan kastes i matavfall, papiravfall, plast, restavfall, glass og metall avfall.

Papir

Matavfall

**Plast-
emballasje**

**Glass-
og metall-
emballasje**

Voksengreier

Kildesortering - Kildesortering vil si at avfallet sorteres i ulike fraksjoner etter hvert som det oppstår. Hensikten er å oppnå størst mulig grad av gjenvinning.

FORBRUK OG AVFALL

Kildesortering: Å sortere er lurt

Om vi er flinke til å sortere avfallet vårt, kan det brukes på nytt. På den måten slipper vi å lage nye materialer hver gang.

5–7 år

Diskusjonstemaer

Avfallssymboler. Hva betyr de ulike avfallssymbolene? Gi eksempler på hva som kan kastes hvor.

Papir

Matavfall

Plast-
emballasje

Glass-
og metall-
emballasje

Aktiviteter

Hvordan sorterer vi avfall i Larvik? Finn ut hva som kan hentes hjemme og hva som må leveres til returpunktene. Har dere sett returpunktene i nærheten av barnehagen, skolen eller hjemmet deres?

Lag en sorteringsstasjon i barnehagen eller klassen, og kast avfallet på rett sted. Merk kasser eller bøtter med de ulike kategoriene: Glass/metall, papp/papir, plast, mat og restavfall.

Voksengreier

Avfall er kassert løspore, gjenstander eller stoffer. Som husholdningsavfall regnes avfall fra private husholdninger. Som næringsavfall regnes avfall fra offentlige og private virksomheter og institusjoner.

FORBRUK OG AVFALL

Kjøp, kjøp, kjøp

Mange har bedre råd, og kjøper derfor mer. Vi kaster ting oftere og raskere enn før. Derfor er det viktig at vi tenker gjennom dette før vi kjøper nytt, og at vi prøver å redusere mengden avfall.

1–3 år

Aktiviteter

Passe på, holde ryddig, nytt, gammelt, kjøp, brukt, dele.

Arranger gaveverksted i anledning jul, farsdag eller morsdag. Snakk om hvor fint det er å gi bort ting man har laget selv. Husk at man også kan lage gavepapir.

Sanger om temaet.

3–5 år

Tema og aktiviteter

Gjenbruk, håndlaget, opplevelse, kjøp, kaste mat.

Ta opp dette temaet rundt jul, og diskutere hva slags gaver man kan gi som ikke må kjøpes i vanlig butikk (lag noe fint, ramme inn et bilde, billetter til et arrangement, et dikt).

Arranger et juleverksted og lag kort og gaver. Hvorfor er det viktig å ta vare på tingene våre?

5–7 år

Diskusjonstemaer

Hva er forbruk? Hvordan kan vi lage mindre avfall i Norge? Kom med forslag. Ha et juleverksted for å lage kort og gaver. Hva er matavfall?

Finn fram en plastflaske, en metallboks og en epleskrott. Grav fire hull i jorda, grav ned avfallet og merk hullene. Hva har skjedd når dere graver dem opp igjen etter en stund? Hvorfor?

Voksengreier

De siste 20 årene har avfallsmengden fra husholdningen fordoblet seg. Samtidig har vi blitt flinkere til å ta vare på ressursene i avfallet. Det betyr at selv om vi har blitt flinkere til å sortere, kaster vi likevel mer. Det er derfor viktig å ha fokus på forbruk.

Avfallsreduksjon

Lage mindre avfall

Ombruk

Bruke ting om igjen

Material-
gjenvinning

Lage nytt av brukt

Energi-
utnyttelse

Forbrenne

Deponering

Legge på fylling

FORBRUK OG AVFALL

Hva er avfall?

Avfall er stoffer, energibærere, restprodukter, kasserte gjenstander og emballasje som ikke lenger har sin opprinnelige verdi, men som representerer viktige ressurser ved gjenvinning.

5–7 år

Diskusjonstemaer

Introdusere avfallspyramiden.

Avfallsreduksjon: Mindre avfall er best. Hvordan reduserer vi avfall?

Gjenbruk: Vi bør ikke kaste det som kan brukes av noen.
Gi eksempler.

Material gjenvinning: Vi bør bruke om igjen det som tingene er laget av.
Gi eksempler.

Energiutnyttelse: Vi kan brenne rent avfall for å lage varme. Varme er energi.
Ikke alt avfall kan brennes. Gi eksempler på ting som ikke kan brennes.

Deponering: Dette vil vi ha minst av. Hva er deponering?

Aktiviteter

Hvordan skal vi lage mindre avfall? Se på avfallspyramiden. Hva kan vi gjøre for at det skal bli mindre avfall? Tenk på hva klassen din kan gjøre. Hva kan du og familien din gjøre? Lag en tegning som illustrerer en ting som dere kan gjøre.

Besøk Grinda gjenvinningsstasjon.

Hva betyr dette symbolet?

Voksengreier

Symbolet over betyr resirkulering. Resirkulering betyr å bruke materialer på nytt.

FORBRUK OG AVFALL

Gjenbruk og resirkulering

Vi kaster mer og mer for hvert år som går. Ofte kaster vi ting som helt fint kan brukes. Vi har mange ting som vi kan bytte og få nytte av i stedet for at det kastes.

1–3 år

Aktiviteter

Ta vare på ting,
arve, låne.

Lag en figur av rent søppel! Gi figuren et navn.

Send et bilde til miljo@larvik.kommune.no

Husk å sende ved navn på avdeling / barnehagen.

Fokusere på å dele, låne og ta vare på i lek og aktiviteter.

3–5 år

Tema og aktiviteter

Ta vare på egne og
andres ting, samle
inn klær.

Det aller viktigste vi kan gjøre for å spare miljøet, er å hindre at avfall oppstår. Det gjør vi blant annet ved å la være å kjøpe ting som blir fort ødelagt og ta vare på det vi allerede har.

Lag en gummistøvelblomsterpotte

Finn fram en gammel gummistøvel, fyll den med jord og plant blomster- eller grønnsaksfrø. Se på det som vokser fram. Dette er en fin måte å vise hva ombruk er. Hvis dere har tilgang til hage er det ganske enkelt å dyrke sin egen mat. Den hjemmedyrkede og miljøvennlige maten er ofte den beste.

Finner dere andre måter å gjenbruke på?

Voksengreier

Bestill besøk av Miljøørn på miljo@larvik.kommune.no

Gjenbruk betyr å bruke noe om igjen, eller å bruke noe utenfor den opprinnelige meningen.

Resirkulering betyr å bruke materialer på nytt.

2

PANT

3

PANT

FORBRUK OG AVFALL

Gjenbruk og resirkulering

Vi kaster mer og mer for hvert år som går. Ofte kaster vi ting som helt fint kan brukes. Vi har mange ting som vi kan bytte og få nytte av i stedet for at det kastes.

5–7 år

Diskusjonstemaer

Hva betyr symbolene på kortet? Hva er forskjellen på gjenbruk og resirkulering? Sortering og gjenvinning gjør at materialer kan gå rundt og rundt i kretsløpet, slik at vi ikke trenger å hente nytt fra naturen hele tiden.

Mange bruker engangsgriller. Hvorfor er det dumt å bruke engangsgriller? Finnes det en bedre løsning? Hvilke andre engangsartikler kan dere nevne? Lag en liste!

Hva er din mest unødvendige ting?
Hva kan du gjøre med ting du ikke bruker lenger?

Aktiviteter

Arrangere en innsamlingsaksjon. Samle inn klær, sko og leker du har vokst fra eller ikke bruker, og gi dem til et nyttig formål.

Alle tar med en ren flaske eller boks med pantesymbol på hjemmefra. Ta en tur til deres nærbutikk og pant alt. Hvor mye penger for dere tilbake? Hva kan dere bruke disse til?

Voksengreier

Gjenbruk betyr å bruke noe om igjen, eller å bruke noe utenfor den opprinnelige meningen.

Resirkulering betyr å bruke materialer på nytt.

Materialgjenvinning betyr å gjenvinne avfallet slik at de ulike materialene kan brukes som råvarer i produksjon av nye produkter. F. eks. kan en cornflakeseske bli en ny cornflakeseske, og et yoghurtbeger kan bli til en kleshenger.

Energiutnyttelse er det som skjer når avfallet brennes og varmen utnyttes for å skape varmt vann og strøm, altså forbrenning med energiutnyttelse. Energiutnyttelse av restavfall erstatter bruk av elektrisitet, olje og gass til oppvarming, og gjør at helse- og miljøskadelige stoffer tas ut av kretsløpet. Gjenvinning er en fellesbetegnelse på materialgjenvinning og forbrenning med energiutnyttelse.

FORBRUK OG AVFALL

Spesialavfall

Det finnes mange typer avfall. Farlig avfall må kastes for seg selv.

1–3 år

Aktiviteter

Farlig, ikke farlig, brann.

Finn fram en lyspære og et batteri. Snakk om hvorfor det er viktig å ikke putte disse i munnen.

Snakk med barna om symbolene på dette kortet. Finner dere noen av symbolene i barnehagen.

3–5 år

Tema og aktiviteter

Hva betyr farlig avfall?

Gå rundt i barnehagen, se om du finner noen av disse symbolene. Hvor skal man kaste blinkesko? (Hint! De har batteri!)

5–7 år

Diskusjonstemaer

Diskusjonstemaer: Hva er EE-avfall? Hva gjør vi med dette? Hvorfor? Elektrisk og elektronisk avfall inneholder miljøgifter. Hva er miljøgifter?

Aktiviteter

Finn ut hvor EE-avfall leveres i nærområdet. Spør hjemme hva de voksne går med elektrisk avfall. Hvor kan du levere en ødelagt mobiltelefon? Hvor mange EE-produkter finner du hjemme? Lag en liste.

I hele Norge kan man levere inn EE-avfall gratis til butikker som selger samme type produkter.

Voksengreier

Farlig avfall er avfall som ikke kan behandles sammen med forbruksavfall fordi det kan medføre alvorlig forurensing eller skade på mennesker og dyr. Farlig avfall kan f. eks. være: Rengjøringsmidler, maling, lakk og lim, spraybokser og gass, lyststoffr r og sparepærer, løsemidler, bilprodukter og plantevernmidler.

Miljøgifter er kjemikalier som er lite nedbrytbare og kan hope seg opp i levende organismer og som er giftige.

EE-avfall er avfall fra elektriske og elektroniske produkter, altså ting som bruker strøm eller batterier for å virke. Det finnes symboler for forskjellige typer farlig avfall.

JOYUL

ENERGI OG VANN

Varme

Vi bruker mye energi for å holde det varmt inne. Ved å senke temperaturen med to grader sparer man en del energi. Redusert innetemperatur gir dessuten et bedre innemiljø.

1–3 år

Aktiviteter

Varm, kald, vinter, sommer, varme klær, sola.

Finn varmeovnen og la barna kjenne varme. Finn noe kaldt, f. eks. is/snø, og la barna kjenne kulde. Lag mat over bålvarme. Hvorfor blir maten varm?

3–5 år

Tema og aktiviteter

Ulike oppvarmingskilder, kaldt, varmt, klær.

Ulike oppvarmingskilder, kaldt, varmt, klær. Hvor kommer veden fra? Hva er ved? Hvor kommer strømmen fra? Hvordan holder dyrene varmen? Hvorfor trenger vi varme? Hvorfor skal vi være forsiktige med varme ting? Tegne eller lage kunst tilknyttet tema, f. eks. oppvarming og oppvarmingskilder. Se på sikringssskap og strømmåler i barnehagen. Mål temperaturen inne og ute. Lag mat over bålvarme. Hvorfor blir maten varm?

5–7 år

Diskusjonstemaer

Ulike oppvarmingskilder. Hvor kommer veden fra? Hva skal vi gjøre hvis det blir for varmt eller for kaldt?

Aktiviteter

Tenn opp i peisen eller tenn et lys sammen med en voksen. Sjekk hvordan røyken kommer ut av pipa når dere fyrer i peisen. Klarer dere å få til hvit eller usynlig røyk? Avtal med vaktmester, og lær om hvordan oppvarmingen og avkjølingen av skolen foregår.

Voksengreier

Ved er en fornybar energikilde, fyring med ved er CO2 nøytralt. Moderne, rentbrennende vedovner reduserer skadelige utslipp med opptil 90 prosent sammenlignet med gamle peiser. Vedovner skal fyres med ved, ikke alt mulig annet (søppel gir sort, skadelig røyk). Veden bør være tørket i ett år før den kan brennes. Røyken fra et moderne ildsted er nesten usynlig eller hvit, sort røyk er ikke bra.

ENERGI OG VANN

Strøm og lys

Belysning er et av de mest synlige strømbruksområdene i barnas dagligliv. Det er også noe de har kontroll over. Energieffektivt oppførsel kan læres, slik at det blir en helt naturlig vane.

1–3 år

Aktiviteter

Lys, lysbryter, levende lys, lyspærer, stikkontakt, sola, mørke.

Skru av og på lys med bryter, la barna gjøre dette. Tegne og fargelegge ulike lyskilder eller lage kunst som har tilknytning til lys.

3–5 år

Tema og aktiviteter

Hvorfor skal vi være forsiktig med lys og strøm?

Lær barna å skru av lyset når de forlater et rom, og at det fint går an å ta på en ekstra genser slik at vi ikke trenger å ha det så varmt inne. Fokus på at strømsparing sparer jorda, at pengene man sparer kan brukes til noe annet man har lyst på. Lag «husk å skru av lyset» lapper, heng dem opp i barnehagen og hjemme. Se hvilke typer lys som finnes i barnehagen. Slå av alt lys unntatt ett, og lag skyggefigurer på veggen.

5–7 år

Diskusjonstemaer

Hva gjør vi hvis lyset blir borte? Hvorfor trenger vi lys? Når trenger vi lys? Hvilke typer lyskilder har vi? Hvor kommer lyset fra? Hva trenger vi strøm til? Hvor kommer den nødvendige energien fra? Hvilke konsekvenser har lysforbruket på miljøet og økonomien? Hva gjorde vi før vi fikk strøm og lys?

Aktiviteter

Sjekk hva slags lyspærer som finnes på skolen og hjemme. Hvor mange er sparepærer? Lek skyggelek i sola, prøv å trå på hverandres skygger. Hvem kan lage den lengste skyggen? Hva bestemmer lengden på skyggen? Hva bestemmer størrelsen på skygebildet?

Voksengreier

Vi omgir oss med duppeditter og elektroniske dingser. Elekrisitet er en oppfinnelse som gir oss enorme muligheter, samtidig er høyt forbruk av energi skadelig for miljøet. Norge er et av de landene i verden som bruker mest strøm per innbygger. Skoler og barnehager kan gjøre sitt for å få strømfbruket ned. Bruk så lite strøm som mulig. Husk å slå av lyset i rom som ikke brukes. Trekk ut laderen fra stikkkontakten, og skru av apparater og maskiner for å spare strøm.

ENERGI OG VANN

Hva er energi?

Uten energi ville alt stått stille, det er energien som får ting til å skje. Du kan ikke bevege deg uten den energien maten gir deg, bilen kan ikke starte uten drivstoff, datamaskinen fungerer ikke uten strøm. Energi kan hentes mange steder. Vi kan brenne olje, gass eller kull, vi kan sende vann gjennom et vannkraftverk, vi kan fange vinden med en vindmølle eller vi kan samle solstråler med et solcellepanel. Forskjellen på disse energikildene er om de er fornybare eller ikke.

1–3 år

Aktiviteter

Sol, varme, lys, vind.

Sanger med bevegelsesenergi.
Leker med bevegelse for eks. danseleken og stilleleken.

3–5 år

Tema og aktiviteter

Sol, varme, lys,
batteri, strøm, mat.

Ha en **mørkedag** i barnehagen med hyggelige aktiviteter med fokus på energi og vann. Lag vindmøller! Lag kunst eller tegninger om energi.

5–7 år

Diskusjonstemaer

Ulike former for energi. Hvilke har vi? Hva brukes de til? Hvordan kan vi redusere energiforbruket på skolen og hjemme? Vindkraft og vannkraft.

Aktiviteter

Identifisere og kartlegge kilder til energiforbruk på skolen og hjemme.
Sjekk hvor mange apparater hjemme eller på skolen/i barnehagen som kan stå i «standby». Hvor mange pleier dere å skru helt av?

Voksengreier

Den beste måten å lære på er å prøve ting i praksis! Bare fantasien setter grenser for hvilke aktiviteter som kan knyttes til energi og vann. Apparater i «standby» bruker ofte like mye strøm som påslått apparater. I tillegg kan de utgjør en vesentlig brannfare. For eksempel bruker en tv-spillmaskin i «stand-by» modus like mye strøm som et kjøleskap på årsbasis. Fornybare energikilder er energikilder som kan fornyes i løpet av 100 år. Eksempler er biomasse, vannkraft og vindkraft.

ENERGI OG VANN

Vann

Det finnes vann i mange ulike former på jorda – is, rennende vann og vanndamp. Vann er vår viktigste ressurs. Det er viktig at vannet er rent.

1–3 år

Aktiviteter

Vann, havet, snø, is, fisk.

Sanger om vann og fisk. Fortelle eventyr og historier om de ulike skapningene som finnes i vann. Lag lyd med flasker og vann, ulik mengde gir ulik lyd.

3–5 år

Tema og aktiviteter

Vann, havet, rent vann, snø, is.

Hva brukes vann til? Hvor kommer vannet fra?

Samle snø i en bøtte, ta den inn og se hvordan den smelter og blir til vann. Sett den ut igjen, og se hvordan vannet blir til is. Ha en vanddag i barnehagen med fokus på vannaktiviteter. Tegn eller lag kunst av og med vann. Hva med å lage et «vannrom» med det som finnes i hav og vann? Fortelle eventyr og historier om de ulike skapningene som finnes i vann. Male, tegne og forme – la barna uttrykke sine opplevelser med vann. Dramatisere og mime om temaet.

5–7 år

Diskusjonstemaer

Vann i ulike faser. Hva kan vi bruke vann til? Hvorfor er det viktig at vannet er rent? Hva gjør vi hvis vi ikke har rent vann? Hvor kommer vannet fra? Livet i vannet.

Aktiviteter

Samle snø i en bøtte, ta den inn og se hvordan den smelter og blir til vann. Sett den ut igjen, og se hvordan vann blir til is. Lag islykt av det frosne vannet i bøtta. Kok vann og se at det omdannes til gass. Mål temperaturen i vannet i ulike faser. Gjettelek: Hva flyter i vann? Hva synker? Hva løser seg opp? Hva løser seg ikke opp? Hvorfor?

Voksengreier

Idéord: Flyte og synke, bobler, temperaturer, smelte/fryse, hva løser seg opp i vann, blande væsker, måle nedbør, kaldt vann er tungt, varmt vann er lett, rennende vann som drar vannhjul rundt.

KLIMA

Luft

Det er luft nesten overalt på jorda. Vinden kommer av at det er mye luft noen steder, og mindre luft andre steder.

1–3 år

Aktiviteter

Vind, blåse, luft, ballong, pust

Kjenne på luft ved hjelp av vind eller en vifte. Blåse ut et lys. Blås på et papir, kan du få det til å flytte seg ved hjelp av pusten din? Snakk om røyk når du sitter rundt et bål. Er det bra å puste inn røyk?

3–5 år

Tema og aktiviteter

Vind, vindtyper

Hva kan vi bruke luft og vind til? Hva skjer når det blåser? Hva må vi passe oss for når det blåser? Hvorfor er luft og vind bra? Hvorfor er det dumt?

Lag en vindmølle eller drage i barnehagen.

Stå på en stol og slipp ulike ting i bakken, papir på langs og på tvers, sammenkrøllet papir, fjær, stein, ulike typer frø, legomann med og uten fallskjerm, en liten ball.

Lag papirfly og se hvilket som flyr lengst.

Lag seilbåt og prøv dem på vannet.

Lag en ballong-rakett: Hvert barn får en oppblåst ballong. Stå på rekke og slipp ballongene samtidig. Hvilken ballong når lengst? Hvorfor beveger de seg framover, og hvorfor stopper de?

Voksengreier

Barn og voksne har lovfestet rett til et røykfritt miljø.

Luft

Det er luft nesten overalt på jorda. Vinden kommer av at det er mye luft noen steder, og mindre luft andre steder.

5–7 år

Diskusjonstemaer

Hva er vind? Hvor mye blåser det? Vindretning. Hva skjer når det blåser? Hva skjer hvis vi ikke får luft?

Aktiviteter

Stå på en stol og slipp ulike ting i bakken, papir på langs og på tvers, sammenkrøllet papir, fjær, stein, ulike typer frø, legomann med og uten fallskjerm, en liten ball. Lag papirfly og se hvilket som flyr lengst. Lag seilbåt og prøv dem på vannet. Lag en ballong-rakett: Hvert barn får en oppblåst ballong. Stå på rekke og slipp ballongene samtidig. Hvilken ballong når lengst? Hvorfor beveger de seg framover, og hvorfor stopper de? Sjekk vindretningen med en lang tråd med en sløyfe i enden.

FORSØK 1: Sammenklemt flaske. Til dette forsøket trenger vi en l, 5 liters plastflaske og tilgang til varmt og kaldt vann. Hell litt varmt vann i flasken, og rist litt rundt slik at lufta i flasken blir varmet opp. Tøm ut vannet, og sku på korken. Hold flasken under kaldt, rennende vann, eller dytt den ned i ei bøtte med kaldt vann. Resultatet kommer umiddelbart: Flasken klemmer seg sammen. Dette skjer fordi det er mindre luft i flasken, og lufttrykket rundt flasken presser den sammen.

FORSØK 2: Hvor lett er det å blåse opp en ballong? Til dette forsøket bruker vi en liten brusflaske av plast. I tillegg trenger vi ballonger og en syl. Blås opp en ballong på vanlig måte. Deretter putter vi en ballong inn i flasken, og trer åpningen over flasketuten. Elevene forsøker å blåse opp ballongen ved å blåse inn i flasken. Det er nesten umulig å få til. Så stikker vi to hull i

flasken, bruk sylen på siden ned mot bunnen. Nå blir det lettere å blåse opp ballongen, men den klapper sammen når vi slutter å blåse. Så blåser vi opp på nytt, og holder for hullene i flasken med fingrene. Når vi nå fjerner munnen og slutter å blåse er ballongen fortsatt oppblåst. Det er fordi det ikke er noe rundt ballongen som trykker, og lufta inne i ballongen holder den oppblåst selv om åpningen ikke er lukket.

FORSØK 3: Luft presser ned et flytende lys. Vi trenger et vannkar, et drikkeglass og en kork eller et telys. Tenn telyset mens det flyter i vannkaret. Tre over glasset, og press det nedover. Vi ser da at vannflata inne i glasset presses nedover, og lyset følger med vannflata. Hvis vi holder glasset lenge nok vil lyset slukke, fordi oksygenet tar slutt. Forsøket kan også gjøres med en kork som flyter.

KLIMA

Nedbør og vær

Regn er guffent og vått, men også ganske fiffig og flott. Noen trekker inn når det regner, andre elsker å være ute i regnværet. Regn er fasinereende! Hvor kommer dette vannet fra som plutselig gjør bakken våt?

1–3 år

Aktiviteter

Regn, vær, snø, sludd, hagl, tordenvær.

Lag en snømann eller en snølykt! Fokus på sanger om snø, regn og sol.

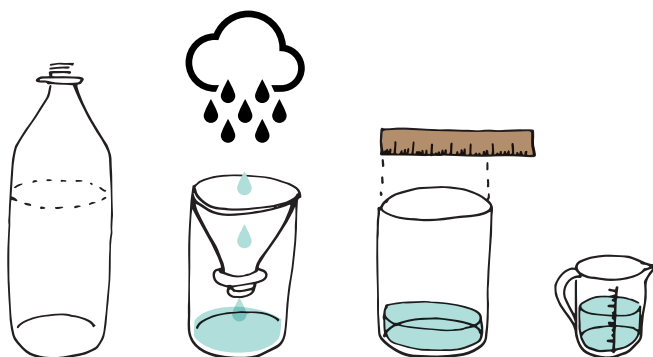
3–5 år

Tema og aktiviteter

Regn, vær, vind, sludd, hagl, snø, klær etter vær.

Hva kan man gjøre i de ulike nedbørstypene?
Hva skal vi gjøre når det tordner?

Lag en regnmåler, og les av observasjonene over en periode. Samle snø i ei bøtte, og mål høyden. La snøen smelte. Sett en bøtte med vann ute en natt med kuldegrader. Lag islykt dagen etter. Regnvann kan brukes til mye. En presenning og noen dråper zalo er alt du trenger for å lage en fartsfylt sklie. Finn fram bikini hvis det er varmt, hvis ikke er regntøy perfekt. Bygg en park av snøskulpturer. Lag vannrenner i sand.

Voksengreier

Ca. 100 små dråper inne i en regnsky må slå seg sammen for å danne en dråpe som er tung nok til å falle ned som regn. Det vil si at dråpen vokser fra 2/100 til 2 millimeter. Regnet som faller ned renner til slutt tilbake igjen til havet via elver. 1 millimeter regn tilsvarer 1 liter vann over et areal på 1 kvadratmeter.

KLIMA

Nedbør og vær

Regn er guffent og vått, men også ganske fiffig og flott. Noen trekker inn når det regner, andre elsker å være ute i regnværet. Regn er fasinerende! Hvor kommer dette vannet fra som plutselig gjør bakken våt?

5–7 år

Diskusjonstemaer

Hva er nedbør? Hva er vær? Hvilke forskjellige typer nedbør har vi? Hvilke typer vær har vi? Hva er torden?

Aktiviteter

Skriv ned værobservasjoner over en periode.

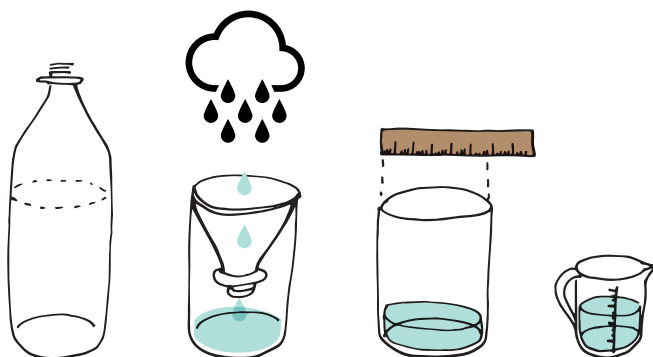
Lag en regnmåler, og les av observasjonene over en periode.

Samle snø i ei bøtte, og mål høyden. La snøen smelte.

Sett en bøtte med vann ute en natt med kuldegrader. Lag islykt dagen etter.

Bygg en park av snøskulpturer. Lag vannrenner i sand.

Demme opp vann og lag vannrenner, vannhjul, fossefall osv.

Voksengreier

Ca. 100 små dråper inne i en regnsky må slå seg sammen for å danne en dråpe som er tung nok til å falle ned som regn. Det vil si at dråpen vokser fra 2/100 til 2 millimeter. Regnet som faller ned renner til slutt tilbake igjen til havet via elver. 1 millimeter regn tilsvarer 1 liter vann over et areal på 1 kvadratmeter.

KUNNSKAP OG HOLDNING TIL MILJØET

Hvorfor er det viktig å ta vare på miljøet?

Klimagassutslipp og andre menneskelige aktiviteter er en kilde til klimaendringer med påfølgende ekstremvær. Dette er et stort og nesten uhåndterlig problem. Ingen kan gjøre alt, men alle kan gjøre noe!

1–3 år

Aktiviteter

Jordklode,
ta vare på, vær.

Ta vare på nærmiljøet. Adopter et nærområde som dere følger opp med besøk gjennom de ulike årstidene.

3–5 år

Tema og aktiviteter

Miljø, jordklode,
gran, furu, skog.

Ta vare på nærmiljøet: Se aktiviteten over. Lag et skilt og gi området et navn. Lære om forskjellige typer levende arter, f.eks maur, meitemark, fluer, ulike løvtrær, gran, furu og annet.

5–7 år

Diskusjonstema

Hvorfor er det viktig å ta vare på miljøet?

Hvordan kan vi ta vare på miljøet?

Aktiviteter

Ta vare på miljøet: Se oppgaven over.

Lær om hvilke arter som finnes på dette området, for eksempel ulike trær, forskjellige blomster osv. Finn så mange arter som mulig! Registrer de ulike plantene og dyrene dere finner. Tenk på sammenhengen, om det er mer mangfold noen steder enn andre. Hvorfor er det slik?

Voksengreier

Husk å avtale med grunneier av en eventuell «100-meter skog».

KUNNSKAP OG HOLDNING TIL MILJØET

Verdens miljødag:

Verdens miljødag (miljøverndagen) markeres over hele verden 5. juni hvert år. Miljøverndagen ble stiftet i 1972 etter at verdens ledere i FN-regi møttes i Stockholm for å diskutere det globale miljøet. Resultatet av møtet ble etableringen av FNs miljøprogram UNEP (United Nations Environment Program), og miljøverndagen ble stiftet for å øke folks bevissthet rundt miljøspørsmål.

Arrangere en årlig miljødag i barnehagen og skole

Sett fokus på miljøet. Feire dagen med morsomme aktiviteter som:

- Melkekartong-bowling.
- Sjøppelsorteringskonkurranser.
- Konglekasting (kaste kongler i en bøtte el. på 10 meters avstand, 1 poeng for hver kongle som havner i bøtta).
- Kreative aktiviteter rundt temaet miljø, f. eks. male, lage skulpturer ol.
- Arrangere en ryddeaksjon i nærområdet. Sosialt og gøy! Samle søppel i sekker, husk å sortere.
- Arrangere loppemarked hvor midlene går til en miljøaktivitet.
- Lage en miljøsang for barnehagen eller skolen.

10 tips som kan bidra til et bedre miljø:

1. Fly litt mindre
2. Bruk bena eller sykkel på småturer
3. Kjør kollektivt til og fra skole og jobb
4. Spis mindre kjøtt
5. Spar strøm
6. Bruk biobrensel i stedet for oljefyring
7. Vær kvalitetsbevisst: Kjøp ting som kan repareres
8. Gi bort en opplevelse i stedet for ting
9. Ikke kjøp alt nytt, mye kan kjøpes brukt
10. Ta vare på PC'n din

Voksengreier

Det er forskjellige temaer for verdens miljødag hvert år. Les mer om dette på FN sine nettsider.

KUNNSKAP OG HOLDNING TIL MILJØET

Ut i naturen

I Norge har vi flott natur, og de fleste barnehager og skoler har fine muligheter for naturopplevelser i nærmiljøet. Utnytt opplevelsesmulighetene til fots. Finn en park, et vann, ei strand eller en skog!

1–3 år

Aktiviteter

Skog, tur, natur, bær, sopp, strand.

Bruk nærområdet. Samle inn steiner, kvister, blader og annet du finner i naturen. Bruk dette til kreative aktiviteter. Skogen er full av deilige bær om høsten. Nyt det.

3–5 år

Tema og aktiviteter

Sportegn, natur.

Gå på oppdagelsesferd i nærmiljøet, og let etter sportegn som bæsj og spor i sand eller snø. Finn insekter, edderkopper og andre småkryp. Det er mange ting som kan lages av kongler, pinner og steiner, bruk fantasien. Lag kongledyr av furu- eller grankongler. Kongledyr er morsomme og kan lages i mange ulike varianter.

Lag en natursti hvor tema er miljø, avfall, matfat ol.

5–7 år

Lag en naturlogg, her kan du:

- Snakke om de ulike årstidene, lage tegninger.
- Registrere sportegn.
- Registrere insekter, edderkopper og andre småkryp.
- Kjenne igjen og loggføre ulike planter og dyr i nærområdet.
- Tegne ulike dyr og planter.

Voksengreier

Turkart med masse informasjon om hva dere se på turen finnes på www.larvik.kommune.no, under «Turkart».

KUNNSKAP OG HOLDNING TIL MILJØET

Biologisk mangfold

Biologisk mangfold er populært sagt naturens mangfold.

1–3 år

Aktiviteter

Fugl, fisk, insekt,
meitemark.

Se på en stubbe, eller under en stein. Hva ser vi der?

Fokus på sanger om planter og dyr.

3–5 år

Tema og aktiviteter

Pattedyr, insekt, fisk,
fugl, plante

Lag en fuglekasse, og se hvem som flytter inn! Se meitemarken arbeide. Fyll et glass med sand, jord, løv, gress og noen meitemarker. Vann forsiktig, jorda skal være fuktig, ikke for våt eller for tørr. Fest sort papir eller plast rundt glasset, og ta det av en gang per uke for å studere hva som foregår. Sørg for at den får nok mat og luft.

Slipp markene ut når dere er ferdige.

5–7 år

Diskusjonstemaer:

Hva er uønskede arter? Lag en liste. Naturens mangfold er under press fra flere hold. Endring av leveområder, spredning av arter, overbeskatning og forurensning er de største truslene. Presset på naturen kommer både av vår måte å leve på, og økt befolkning. Diskuter dette i klassen. Delta i aksjonen mot burot. Luk og slå rundt barnehagen eller skolen før 10. juli for å forhindre spredning av burot. Husk hansker!

Voksengreier

Norge har underskrevet den globale konvensjonen om vern og bærekraftig bruk av alt biologisk mangfold. Norge oppfyller sine forpliktelser gjennom nasjonalt program for kartlegging og overvåking av biologisk mangfold.

KUNNSKAP OG HOLDNING TIL MILJØET

Kortreist mat og sesongvarer

Kortreist mat er lokal mat produsert i nærheten av oss. Larvik har flotte landbruksarealer både i Brunlanes, Tjølling og Hedrum. Mattransport over lange strekninger betyr større klimagassutslipp. Kortreist mat forurenses mindre gjennom transport.

1–3 år

Aktiviteter

Mat, eple, pære, ku, sau, kylling osv.

Leker og sanger med tema mat og dyr. Husk å relatere maten til opprinnelsen, f. eks. melk og ku.

3–5 år

Tema og aktiviteter

Eple, appelsin, gulrot, potet.

Hvor kommer maten fra? Hvordan kommer maten til butikken?

Ta en tur til nærbutikken og finn norske matvarer, gjerne kortreiste. Typiske sommergrønnsaker fra Larvik er nykål og nypotet, og om høsten finner du ofte gulrøtter, løk og andre rotgrønnsaker i butikken. Lag en deilig grønnsakssuppe, og nyt den ute i naturen!

Besøk en gård i nærheten av barnehagen.

5–7 år

Diskusjonstemaer

Tradisjonsmat i Norge. Det finnes mange tradisjonelle matretter i norsk kultur. Snakk om hva barna spiser hjemme. Ha fokus på retter som kan være kortreist ingredienser. Bruk egne matpakker for å undersøke hvor maten kan ha kommet fra. Ha fokus på ingredienser som kan ha vært kortreist. Husk å snakke om frukt og grønnsaker som ikke dyrkes i Norge. Snakk om hvordan disse fruktene har kommet til Norge, f. eks. ananas, banan og appelsin.

Voksengreier

Kortreist mat er lokal mat, mat som er produsert i nærheten av forbruker. Kortreist mat er ikke det samme som økologisk mat. Økologisk mat er et resultat av den økologiske produksjonsmetoden. Det betyr at maten er produsert på naturens premisser, og på en måte som i størst mulig grad tar hensyn til dyrenes naturlige atferd og behov.

TRANSPORT OG UTSLIPP

Hva er transport?

Transport er å flytte noe fra et sted til et annet sted. De vanligste formene for transport er sykkel, motorsykkel, bil, tog, fly, buss, lastebil og båt.

1–3 år

Aktiviteter

Bil, buss, tog, sykkel, gå, fly, lyd, lukt.

Tegne/fargelegge ulike transportmidler. Fokus på sanger som handler om transport, f. eks. Hjulene på bussen, Nedde på stasjonen osv.

3–5 år

Tema og aktiviteter

Transport, bil, buss, tog, fly, sykkel, gå, støy.

Lek om og med transportmidler. Arrangere «ha med dag» hvor barna har med en transportleke, f. eks. tog, fly eller sykkel. Snakk om hvorfor de forskjellige transportmidlene er bra eller mindre bra for miljøet. Tomgangskjøring er forbudt. Lag skilt som kan henges opp utenfor barnehagen. Snakk om temaet med både barna og de voksne.

5–7 år

Diskusjonstemaer

Hvilke transporttyper har vi? Hva er de mest miljøvennlige transporttypene? Hvorfor? Elevene kan diskutere fordeler og ulemper ved de ulike transportmidlene. Hva er fordeler og ulemper ved å kjøre flere i samme bil?

Aktiviteter

La elevene observere kjøretøy, og registrere type og antall passasjerer i hvert kjøretøy. Snakk med familiemedlemmer og finn ut hvordan de kom seg til skolen da de var yngre. Ved å forske på sine egne, foreldrenes og besteforeldrenes reisevaner finner elevene ut hvordan transporten har forandret seg gjennom generasjoner. Ha en dag om vinteren der de voksne blir påminnet på å skru av motoren. Snakk med barna om hvorfor.

Voksengreier

Vi reiser tre ganger så mye i dag som vi gjorde for 25 år siden. Vi kjører til butikken og på kino, og vi reiser til Syden i vinterferien. Det er mye lettere og billigere å reise enn tidligere, og vi reiser hele tiden. Transport forurenser mye. Transportsektoren har store klimagassutslipp, og bidrar til regional og lokal luftforurensning og støy. Sektoren påvirker også mangfoldet i naturen, ved at leveområder for planter og dyr splittes opp.

TRANSPORT OG UTSLIPP

Kjøre kollektivt

Veitrafikken er en stor kilde til klimagassutslipp. Hvis flere av oss går, sykler, tar tog eller buss til jobb, barnehage og skole kan vi redusere norske klimagassutslipp.

1–3 år

Aktiviteter

Buss, tog.

Lek at dere kjører tog eller buss. Snakk om hvor dere skal, og hva dere kan gjøre der. Fokus på sanger om buss og tog.

3–5 år

Tema og aktiviteter

Buss, tog,
trikk, sykkel,
andre kjøretøyer

Hvorfor er det lurt å kjøre kollektivt?

Tegne en opplevelse eller et kollektivkjøretøy. Reis på «busstur» eller «togtur». Arrangere en utstilling hvor kollektivtrafikk er tema.

5–7 år

Diskusjonstemaer

Opplevelser med buss og tog. Hvor går toget og bussen?

Aktiviteter

Sjekk de ulike holdeplassene i nærheten av skolen.

Lag rollespill med kollektivtransport som tema.

Voksengreier

Hvorfor bruke bærekraftig transport?

Bærekraftig transport er alle transportmidler som har liten innvirkning på miljøet og som er drivstoffeffektive, plassbesparende og som fremmer sunn livsstil.

Begrepet «bærekraftig transport» omfatter:

- Mobilitet basert på menneskeprodusert energi som gåing og sykling
- Kollektivtransport
- Energieffektivt bruk av motorkjøretøy (øko-kjøring og alternative drivstoffer, men også andre «individualiserte» typer transport som bilkollektiv eller bildeling)

Bruk kollektiv transport til opplevelser når dette er praktisk mulig.

TRANSPORT OG UTSLIPP

Sykle og gå

Du opplever mer når du sykler eller går enn når du kjører bil. Å gå eller sykle er bra for miljøet og helsa!

1–3 år

Aktiviteter

Krabbe, rulle, gå, løpe, hoppe.

Gå eller trille en tur i nærmiljø. Snakk om det dere ser.

Bruk kroppen, gjør ulike bevegelser.

3–5 år

Tema og aktiviteter

Sykkel, trafikk, å krysse veien.

Gå tur! Fokus på sikkerhet i trafikken. Selv om du ser kjøretøyet er det ikke sikkert at sjåføren ser deg.

Lek med ulike typer bevegelse, både inne og ute. Lag en hinderløype.

Arrangere en sykkeldag i barnehagen hvor alle barna tar med seg sykkel eller sparkesykkel.

Ha en skidag, eller en turdag.

5–7 år

Diskusjonstemaer

Hvorfor er det bra å gå eller sykle? Hva må man passe på i trafikken?

Aktiviteter

Arrangere en «gå til skolen» dag. Fokus på trafikkisikkerhet. Selv om du ser kjøretøyet er det ikke sikkert at sjåføren ser deg.

Lek med ulike typer bevegelser, ute og inne.

Voksengreier

Husk Mobilitetsuken 16.-22. september.
Les mer på www.mobilitetsuken.no

